

KAUPLUSTE ISEM AJANDAMINE JA SELLE INFORMATSIOONILINE BAAS KOOPERATIIVKAUBANDUSES

V. J ä r v e
Raamatupidamise kateeder

Majandusreform kooperatiivkaubanduses tähendas uue planeerimise ja materiaalse stimuleerimise korra rakendamist. Muutusi kooperatiivide majanduslikud sidemed, laienesid nende õigused, suurenes materiaalne vastutus ja huvitatus. Administreerimine juhtimises asendati majanduslike hoobade - hinna, kasumi, krediidi, preemia jne. mõjule tuginevate majanduslike juhtimismeetoditega.

Kuid majandusreformi sisu ei ammendu varem kehtinud planeerimise ja stimuleerimise korra muutisega. Need on reformi abinõud; selle eesmärk, peasuund aga seisneb kooperatiivide kollektiivides immanentse püüde loomises nende majandusliku aktiivsuse ja initsiatiivi tugevdamiseks, kaubandustegevuse efektiivsuse tõstmiseks. See on pidevalt arenev ning majandusreformi teooria ja praktika edasist täiustamist nõudev dialektiline protsess, mille kohta on öeldud NLKP XXIV kongressi materjalides: "Majandusreform ei ole ühekordne akt. See on majanduse juhtimise täiustamise protsess... Lähtudes talletatud kogemustest tuleb teha kokkuvõtteid reformi läbitud etapist ja töötada välja ettepanekud tema edasiseks arendamiseks."¹

Majandusreformi lõppeesmärgi saavutamise vahendiks on isemajandamine. Tema mehhanismi täiustamine ja edasiarendamine on seega objektiivselt vajalik, kõrgiselt aktuaalne

¹ А.Н. К о с ы г и н. Директивы XXIV съезда КПСС по пятилетнему плану народного хозяйства СССР на 1971-1975 годы. Материалы XXIV съезда КПСС. М., Политиздат, 1974, стр. 167.

probleem. Tingitud on see asjaolu, et vaatamata majandusreformi viljastavale toimele esineb käesoleva ajani mõningaid kooperatiivide majandusliku aktiivsuse ja initsiatiivi tugevdamist, kaubandustegevuse efektiivsuse tõstmist takistavaid tegureid. Näitaks ei ole plaaninäitajad alati majanduslikult küllaldaselt põhjendatud: need töötatakse välja lihtsate arvutustehniliste võtetega, operatiivne pole töö organiseerimine ja juhtimine, neid iseloomustab intuiitivsus, nõrk on kaubandustegevuse kontroll, vähene töötajate materiaalne huvitatus ja kaupluste isemajandavate suhete juurutamine.

Kooperatiivide struktuurseid koostisosi, - kaupluste põhimassi - iseloomustab territoriaalsest laialipaisatusest ja väikesest tegevuse mahust tulenev majanduslik iseseisvusetus. Neile kinnitatakse kaks kvantitatiivset plaaninäitajat - jaekäibe plaan ja kaubavarude normatiiv, millele lõikes on viidud kauplusteni ka planeerimine, arvestus ja analüüs. Töö kõigi kvaliteedinäitajate planeerimine, arvestus ja analüüs toimub kooperatiivi kui terviku kohta tsentraliseeritud raamatupidamises.

Mõnede majandusteadlaste arvamus, et niisugused kauplused on sisemiselt isemajandavad, on sügavalt eaklik järgmistel põhjustel:

- kõigi isemajandamise vormide, sealhulgas ka sisemise isemajandamise tunnuste määramisel tuleb lähtuda isemajandamise olemusest, mida kõigepealt iseloomustab leninlik rentaabluuse idee;

- kaubandusorganisatsiooni kui terviku (kooperatiiv) ja tema struktuursete koostisosade (kauplused) isemajandamise vahel peab olema midagi ühist, sest finants-majandusliku tegevuse tulemused avalduvad kooperatsiooni kõigis lüli- lides ja nende struktuursetes koostisosades ühtedes ja samades näitajates.

Kaupluste plaanilise ja tegeliku käibe ning normatiivsete ja tegelike kaubavarude arvestus ja kõrvutamine ei iselõomusta nende töö kvaliteeti, ei vasta isemajandamise olemusele. Taolised kauplused kui laialdase tarbijaskonnaga vahetult kontaktis olevad tegeliku kaubandusprotsessi teostumise kohad ei tea oma töö efektiivsust, selgitamata jääb

neist igaühe panus kooperatiivi kui terviku kasumi ja rentaabluse kujundamisse ning nad on sellepärast mitteisemajandavad.

Seisuga 1. jaanuar 1974. a. oli Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariiklikus Liidus taolisi kauplusi 1752 (s.o. kõik kauplused, välja arvatud 3 täielikult isemajandavat universaalkauplust) ja muid kaubandusettevõtteid 218.

Kooperatiivkaubanduses on sisemise isemajandamise probleem seega lahendamata, mis tähendab majandusreformiga loodud võimaluste kasutamata jätmist isemajandavate suhete süvendamiseks kaubanduses, viimase rentaabluse tõstmiseks, reformi peasunna lõplikuks ellurakendamiseks.

Sisemise isemajandamise organiseerimisel tuleb järelikult juhinduda isemajandamise olemusest kooperatiivis kui tervikus, kuid teistes vormides: kord kujul, mis on sarnane põhilülis (kooperatiivis) kasutatavaga, kord rea plaaniliste ja tegelike näitajate kõrvutamise teel. Lähitudes eeltoodust, isemajandamise erisustest kaubanduses, kaupluste käibe mahust jt. teguritest, tuleb sisemisel isemajandamisel olevatele kauplustele kinnitada kvaliteedilised näitajad (realiseeritud hinnalisandi, käibekulude ja rentaabluse tasemed) või laiem ring kvantiteedilisi näitajaid, milledest otseselt sõltuvad kaupluste töö kvaliteedilised näitajad (käibe maht, kogutulu, käibekulud või ainult kulukirjed, mille suurus sõltub antud kaupluse tööst jt.).

Kaupluste viimine sisemisele isemajandamisele, tähendades isemajandamise mehhanismi tugevdamist, kooperatiivide ja nende kaupluste töö organiseerimise ja juhtimise parandamist, on lahutamatult seotud kaubandus-majandusliku informatsioonisüsteemi kui juhtimise informatsioonilise aluse täiustamisega.

Kajastades materiaalseste väärtuste tootmise, jaotamise ja realiseerimise ühiskondliku protsessi majanduslikke suhteid, on kaubandus-majanduslik informatsioon üheks tähtsaks informatsiooniliigiks. See sisaldab kaubandustegevuse juhtimiseks oluliselt vajalikke andmeid, mis peegeldavad objektiivselt ja tõepäraselt kaupade tootmisest tarbijateni toimetamise protsessi toimimise tingimusi, seda mõjutavaid tegureid ja tulemusi. Selles protsessis tekivad informat-

siooni võib sellepärast grupeerida kaubandusliku tegevuse, käibekulude, töö ja töötasu, materiaal-tehnillise baasi, fi-
nants- ja krediitlaseks informatsiooniks. Taolise infor-
matsioonita kaubanduses toimivate protsesside, nende üksi-
kute külgede ja faktide kohta, mida kõige täielikumalt ja
tõepärasemalt sisaldab arvestus (eriti aga raamatupidami-
ne), ei ole kaasaegse keeruka, paljusid organisatsioone ja
ettevõtteid ühendava kaubanduse normaalne funktsioneerimi-
ne mõeldav.

Kaupluste sisemise isemajandamise tingimustes on aga
niisugust üksikasjalikku, tõepärast ja õigeaegset infor-
matsiooni tähtsate kaubandustegevuse näitajate (käibe struk-
tuur, kogutulu, käibekulud jne.) kohta vaja mitte ainult
kooperatiivi kui terviku, vaid kõigi isemajandavate üksus-
te lõikes nende töötulemuste selgitamiseks. Seega suureneb
tunduvalt kogutava informatsiooni ning koos sellega arvu-
tus-arvestustööde maht. Sisemise isemajandamise juurutamise
nõudest tuleneb seega kehtiva kaubandus-majandusliku infor-
matsiooni süsteemi, eriti aga arvestusliku informatsiooni
täiustamise objektiivne vajadus.

Taolise järevalt suureneva informatsiooni kogumine ja
töötlemine käsitsimeetoditega ja väikese võimsusega tehni-
liste vahendite abil on äärmiselt raskendatud või isegi
võimatu, ning seotud arvealatöötajate arvu suurenemisega.
See arv aga ei tohi suureneda, vaid peab jääma samale tase-
mele või vähenema. Võimalik on see üksnes informatsiooni ko-
gumise, edasiandmise ja töötlemise protsesside ulatusliku
mehhaniseerimisega ja automatiseerimisega, mis loob eeldu-
sed senisest tunduvalt üksikasjalikumale, tõepärasemale ja õi-
geaegsema informatsiooni saamiseks sisemisele isemajandami-
sele viidud kaupluste lõikes. Seega on tarbijate koopera-
tiivis isemajandamise mehhanismi täiustamise, juhtimise kva-
liteedi tõstmise, selles intuiitiivsuse miinimumini viimise
teiseks tähtsaks eelduseks varustatus kaasaegsete, kiiresti
töötavate informatsiooni kogumise, edasiandmise ja töötle-
mise tehniliste vahenditega ning nende kasutamise efektiiv-
sus.

Kaubandus-majandusliku informatsiooni mehhaniseeritud
ja automatiseeritud töötlemise probleemide lahendamisel,

selleks tehniliste vahendite valimisel tuleb pidada silmas spetsiifilisi iseärasusi, milleks on:

- suuremahulise informatsiooni töötlemine kindlatel ajavahemikel sõltuvalt selle funktsioonidest;

- Ühest allikast saabuva lähteinformatsiooni mitmekordne kasutamine ning sellest tulenevalt mitmekordne grupeerimine ja töötlemine;

- informatsiooni esinemine tähelis-numbrilisel kujul;

- valdava osa informatsiooni regulaarne töötlemine ja pikaajaline säilitamine.

Kaubandus-majandusliku informatsioonisüsteemi täiustamine, arvestuse ulatuslik mehhaniseerimine ja automatiseerimine loovad soodsad tingimused kooperatiivide ja nende struktuursete koostisosade - kaupluste - kvaliteetsemaks juhtimiseks, kaubandustegevuse funktsioonide paremaks täitmiseks, efektiivsuse tõstmiseks, isemajandamise mehhanismi täiustamiseks ja koos sellega majandusreformi lõppeesmärgi saavutamiseks.

ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ РАСЧЕТ МАГАЗИНОВ И ЕГО ИНФОРМАЦИОННАЯ БАЗА В КООПЕРАТИВНОЙ ТОРГОВЛЕ

В. Я р в е

Р е з ю м е

В потребительской кооперации проведена экономическая реформа. Для дальнейшего повышения эффективности хозяйственной деятельности и усиления активности потребобществ необходимо совершенствовать их хозрасчетный механизм.

В Эстонском Респотребсоюзе все магазины (за исключением 3 универмагов) являются нехозрасчетными. Для определения признаков их хозрасчетности надо исходить от сущности хозрасчета, от их рентабельности.

Перевод магазинов на хозрасчет сопровождается резким увеличением объема информации для выяснения результатов их работы.

Рассмотренные в статье вопросы внедрения в магазинах внутреннего хозрасчета, механизации и автоматизации сбора и обработки экономической информации направлены на укрепление хозрасчета как основного средства достижения цели экономической реформы.